

①
J. Rastislav Hornák

Komplexná práca č I/4

Riešenie Wheatstoneovho mostíka

4.D

Obsah:

1. Teoretický rozbor Wheatstoneovho mostíka	str. 1/11
2. Teoretický rozbor merania odporu na Wheatstoneovom mostíku	str. 6/11
3. Výpočet parametrov Wheatstoneovho mostíka zo zadaných hodnôt	str. 7/11
4. Overenie vypočítaných hodnôt meraním	str. 8/11
5. Meranie odporu na laboratórnom Wheatstoneovom mostíku	str. 9/11

Komplexná práca č. I/4 Riešenie Wheatstoneovho mostíka

①
M

Teoretický rozbor Wheatstoneovho mostíka

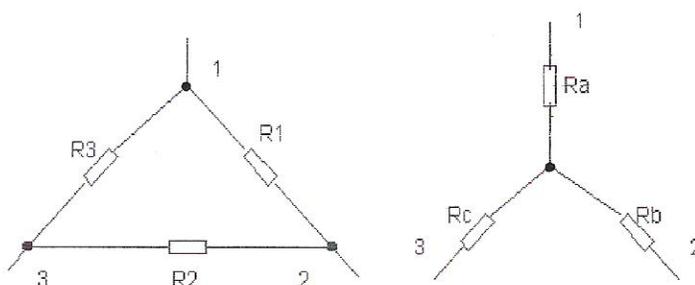
Wheatstoneov mostík sa používa pre laboratórne merania veľkosti odporu.

Teoretické komplexné riešenie w. m., tj. Určenie

- a) Veľkostí prúdov
- b) Veľkostí napätí

Vyžaduje znalosť transfigurácie (premeny) zapojenia.

V praxi sa najčastejšie vyskytuje potreba nahradiť tzv. zapojenie do trojuholníka zapojením do hviezdy. Princíp transfigurácie spočíva v tom, že výsledky odporov medzi bodmi 1,2,3 musia byť rovnaké.

- a) Odpor medzi bodmi 1 a 2 v trojuholníku musí byť rovnaký ako vo hviezde.

$$\frac{1}{TR_{1,2}} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2 + R_3}$$

$$iR_{1,2} = \frac{R_2(R_2 + R_3)}{R_1 + R_2 + R_3} = Ra + Rb = hR_{1,2}$$

- b) Odpor medzi bodmi 1 a 3 v trojuholníku musí byť rovnaký ako vo hviezde.

$$\frac{1}{TR_{1,3}} = \frac{1}{R_3} + \frac{1}{R_2 + R_1}$$

$$iR_{1,3} = \frac{R_3(R_2 + R_1)}{R_1 + R_2 + R_3} = Ra + Rc = hR_{1,3}$$

- c) Odpor medzi bodmi 2 a 3 v trojuholníku musí byť rovnaký ako vo hviezde.

$$\frac{1}{TR_{2,3}} = \frac{1}{R_2} + \frac{1}{R_1 + R_3}$$

$$iR_{2,3} = \frac{R_2(R_1 + R_3)}{R_1 + R_2 + R_3} = Rc + Rb = hR_{2,3}$$

Záver:

Pre ďalší výpočet máme pripravenú sústavu 3 rovníc:

$$I \quad \frac{R_2(R_2 + R_3)}{R_1 + R_2 + R_3} = Ra + Rb$$

$$\text{II} \quad \frac{R_3(R_2 + R_1)}{R_1 + R_2 + R_3} = R_a + R_c$$

$$\text{III} \quad \frac{R_2(R_1 + R_3)}{R_1 + R_2 + R_3} = R_c + R_b$$

Z I sme si vyjadrili R_b a dosadili do III a vyšlo nám R_c :

$$R_b = \frac{R_1 R_2 + R_1 R_3}{R_1 + R_2 + R_3} - R_a$$

$$R_b + R_c = \frac{R_2 R_1 + R_2 R_3}{R_1 + R_2 + R_3}$$

$$\frac{R_1 R_2 + R_1 R_3}{R_1 + R_2 + R_3} - R_a + R_c = \frac{R_2 R_1 + R_2 R_3}{R_1 + R_2 + R_3}$$

$$R_c = \frac{R_1 R_2 + R_1 R_3 - R_1 R_2 + R_1 R_3}{R_1 + R_2 + R_3} + R_a$$

$$R_c = \frac{R_2 R_3 - R_1 R_3}{R_1 + R_2 + R_3} + R_a$$

Toto dosadíme do II a po vykrátení:

$$\text{II} \quad \frac{R_3(R_1 + R_2)}{R_1 + R_2 + R_3} = R_a + R_c$$

$$R_a = \frac{R_1 R_3}{R_1 + R_2 + R_3}$$

Teraz R_a dosadíme do vyjadreného R_b :

$$R_b = \frac{R_1(R_2 + R_3)}{R_1 + R_2 + R_3} - \frac{R_1 R_3}{R_1 + R_2 + R_3}$$

$$R_b = \frac{R_1 R_2 + R_1 R_3 - R_1 R_3}{R_1 + R_2 + R_3}$$

$$R_b = \frac{R_1 R_2}{R_1 + R_2 + R_3}$$

Z III vyjadríme R_c a dosadíme R_b :

$$\frac{R_2(R_1 + R_3)}{R_1 + R_2 + R_3} = R_b + R_c$$

$$R_c = \frac{R_2 R_1 + R_2 R_3}{R_1 + R_2 + R_3}$$

$$R_c = \frac{R_2 R_1 + R_2 R_3}{R_1 + R_2 + R_3} - \frac{R_1 R_2}{R_1 + R_2 + R_3} = \frac{R_2 R_3}{R_1 + R_2 + R_3}$$

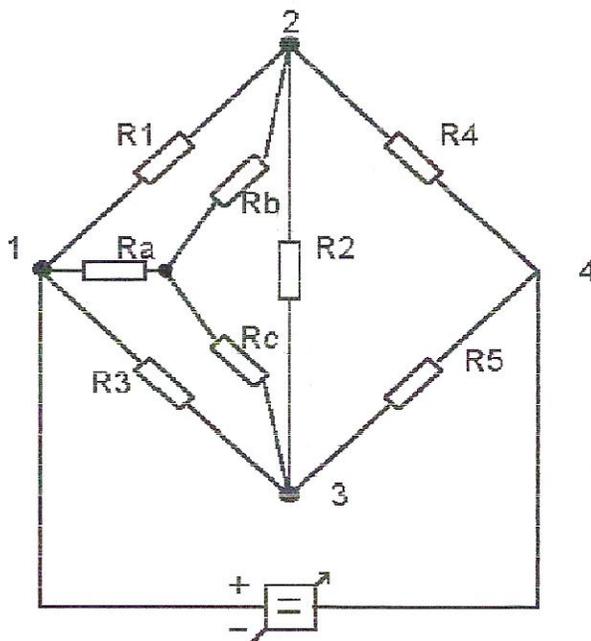
Teraz prikróčime ku komplexnému riešeniu Whetstoneovho mostíka.

Máme vypočítať :

I celkový

$I_1; I_2; I_3; I_4; I_5$; – prúdy tečúce jednotlivými odpormi

$U_1; U_2; U_3; U_4; U_5$; – napätia na jednotlivých odporoch

Použijeme Ohmov zákon $I=U/R$ a U máme zadané.

$$R = R_A + R_{B4C5}$$

$$R_{B4C5} = \frac{(R_B + R_4)(R_C + R_5)}{R_B + R_4 + R_C + R_5}$$

Dosadením a úpravou odvodených vzťahov R_a, R_b, R_c nezískame jednoduchší tvar.

Výpočet celkového odporu mostíka realizujeme výpočtom na kalkulačke.

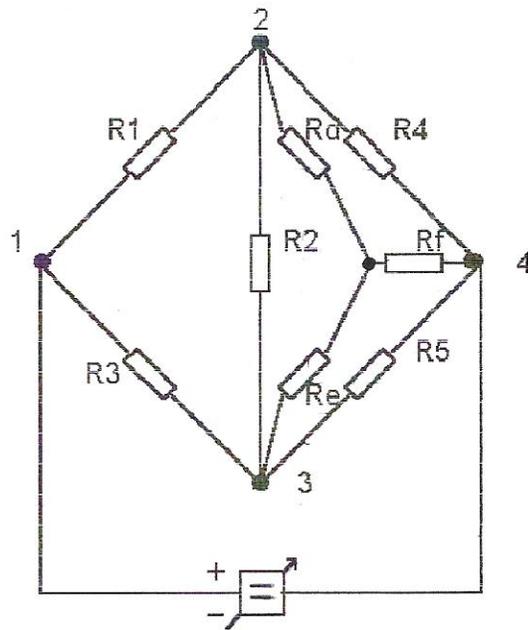
$$U_{RA} = I \cdot R_A$$

Na zostatku obvodu bude napätie ktoré označíme ako $U_1 = U - U_{RA}$

Teraz vyriešime prúdy tečúce hornou ($R_B + R_4$) a spodnou ($R_C + R_5$) vetvou.

$$I_{R4} = \frac{U_1}{R_B + R_4} \quad I_{R5} = \frac{U_1}{R_C + R_5} \quad U_{R4} = I_{R4} \cdot R_4 \quad U_{R5} = I_{R5} \cdot R_5$$

Obdobne zavedieme aj transfiguráciu pravej strany:

trojuholník

$$\frac{1}{R_{4,5}} = \frac{1}{R_4} + \frac{1}{R_2 + R_5}$$

$$R_{4,5} = \frac{R_4(R_2 + R_5)}{R_4 + R_2 + R_5}$$

$$\frac{1}{R_{2,5}} = \frac{1}{R_2} + \frac{1}{R_4 + R_5}$$

$$R_{2,5} = \frac{R_2(R_4 + R_5)}{R_2 + R_4 + R_5}$$

$$\frac{1}{R_{2,4}} = \frac{1}{R_5} + \frac{1}{R_2 + R_4}$$

$$R_{2,4} = \frac{R_5(R_2 + R_4)}{R_2 + R_4 + R_5}$$

hviezda

$$R_{1,2} = R_D + R_F$$

$$\frac{R_4(R_2 + R_5)}{R_4 + R_2 + R_5} = R_D + R_F \quad \text{I}$$

$$R_{2,5} = R_D + R_E$$

$$\frac{R_2(R_4 + R_5)}{R_2 + R_4 + R_5} = R_D + R_E \quad \text{II}$$

$$R_{2,4} = R_E + R_F$$

$$\frac{R_5(R_2 + R_4)}{R_2 + R_4 + R_5} = R_E + R_F \quad \text{III}$$

$$I \quad \frac{R_2 R_4 + R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} = R_D + R_F \Rightarrow R_D = \frac{R_2 R_4 + R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} - R_F$$

$$II \quad \frac{R_2 R_4 + R_2 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} = R_D + R_E$$

Dosadíme do II rovnice

$$R_E = \frac{R_2 R_4 + R_2 R_5 - R_2 R_4 - R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} + R_F$$

$$R_E = \frac{R_2 R_5 - R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} + R_F$$

Dosadíme do II rovnice

$$\frac{R_2 R_5 + R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} + \frac{R_2 R_5 - R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} + R_F + R_F$$

$$2R_F = \frac{2R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} \Rightarrow R_F = \frac{R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5}$$

dosadíme do I rovnice

$$\frac{R_2 R_4 + R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} = R_D + \frac{R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5}$$

$$R_D = \frac{R_2 R_4 + R_4 R_5 - R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} \Rightarrow R_D = \frac{R_2 R_4}{R_2 + R_4 + R_5}$$

Dosadíme do III. rovnice

$$\frac{R_2 R_4 + R_2 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} = \frac{R_2 R_4}{R_2 + R_4 + R_5} + R_E$$

$$R_D = \frac{R_2 R_4}{R_2 + R_4 + R_5} \quad R_E = \frac{R_2 R_5}{R_2 + R_4 + R_5} \quad R_F = \frac{R_4 R_5}{R_2 + R_4 + R_5}$$

$$U_{RF} = I \cdot R_F \quad U_2 = U - U_{RF}$$

$$I_{R1} = \frac{U_2}{R_D + R_1} \quad I_{R3} = \frac{U_2}{R_E + R_3}$$

$$U_{R1} = I_{R1} \cdot R_1 \quad U_{R3} = I_{R3} \cdot R_3$$

Na záver rozboru w.m.sa zameriame na vyriešenie prúdu I_{R2} a U_{R2} .

Aby sme toto mohli vyriešiť, musíme mať vypočítané hodnoty ostaných prúdov.

Napr. Pre názornosť si vezmime uzol 3. Vyšlo nám že $I_{R3} > I_{R5}$ čiže v zmysle 1. Kirhofovho zákona bude platiť:

$$I_{R3} = I_{R2} + I_{R5}$$

$$I_{R2} = I_{R3} - I_{R5}$$

$$U_{R2} = I_{R2} \cdot R_2$$

Teoretický rozbor merania odporu na Wheatstoneovom mostíku

Na meranie (výpočet) použijeme tzv. vyvážený mostík.

Obecne nemusíme použiť termín odpor o impedancii.

$Z_1=Z_x$ neznáma, Z_2, Z_3, Z_4 sú známe a aspoň 2 premenné.

Vyváženie mostíka spočíva v tom, že Z_2, Z_3, Z_4 meníme pokým diagonálou nepreteká žiadny prúd. V praxi tam zapojíme citlivý μA -meter.

Pre vyvážený stav platí:

a) Medzi bodmi C a D nesmie byť žiadne napätie tj. Potenciál bodu C = potenciálu bodu D.

b) Z toho vyplýva, že úbytky napätia na $U_{Z1} = U_{Z3}$ a $U_{Z2} = U_{Z4}$.

$$I_1 \cdot Z_1 = I_2 \cdot Z_3$$

$$I_1 \cdot Z_2 = I_2 \cdot Z_4$$

$$\frac{Z_1}{Z_2} = \frac{Z_3}{Z_4}$$

$$Z_x = \frac{Z_2 \cdot Z_3}{Z_4}$$

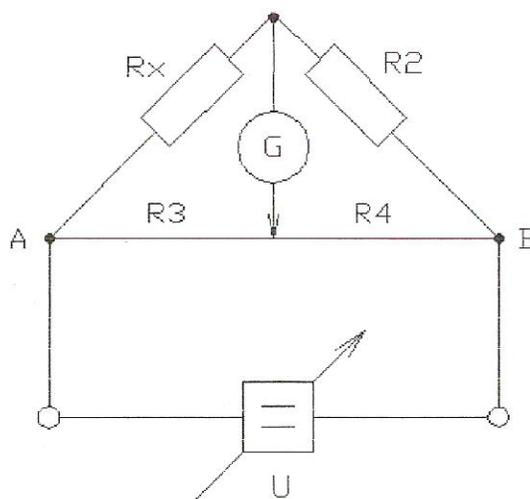
$$\text{V prípade jednosmerného mostíka } R_x = \frac{R_2 R_3}{R_4}$$

Pozn.:

Jednoduchý mostík je realizovaný tak, že odpory R_3, R_4 sú tvorené odporovým drôtom a vyváženie mostíka realizujeme posúvaním bežca po drôte.

$$R = \frac{\rho l}{S}$$

$$R_x = \frac{R_2 R_3}{R_4} = \frac{R_2 \cdot \frac{\rho l_3}{S_3}}{\frac{\rho l_4}{S_4}} = \frac{R_2 l_3}{l_4}$$

Pozor!

Meranie je silno ovplyvnené prechodovým odporom.

Výpočet parametrov wheatstoneovho mostíka zo zadaných hodnôt

Úloha cvičenia :

- Navrhnete zapojenie (hodnoty odporov), aby boli splnené nasledovné podmienky
 - Prúd vtekajúci do mostíka nesmie prekročiť hodnotu 150 mA
 - Minimálny prúd tečúci jednotlivými odporníkmi je 5 μ A
 - Napájacie napätie nesmie prekročiť 20V
 - Hodnoty odporníkov musia spĺňať hodnotu z rady E12.
- Do pripravenej tabuľky zaznamenajte : Rozn, Rzmerané, Ivyp, Izmer, Uvyp, Uzmer.
- Mostík doma zostavte a prineste na vyučovanie

R	Rozn [Ω]	Rzmer [Ω]	Ivyp [mA]	Uvyp [V]
R1	68	69,1	71,1	4,921
R2	22	25,3	0,85	0,0215
R3	150	151,9	32,5	4,934
R4	56	58,2	70,2	4,088
R5	120	122	33,3	4,066

Rvyp [Ω]	Rzmer [Ω]
86,8	85,1

$$Ra = \frac{69,1 \cdot 151,9}{246,3} = 42,61\Omega$$

$$Rb = \frac{69,1 \cdot 25,3}{246,3} = 7,09\Omega$$

$$Rc = \frac{25,3 \cdot 151,9}{246,3} = 15,6\Omega$$

$$Rd = \frac{25,3 \cdot 58,2}{205,5} = 7,16$$

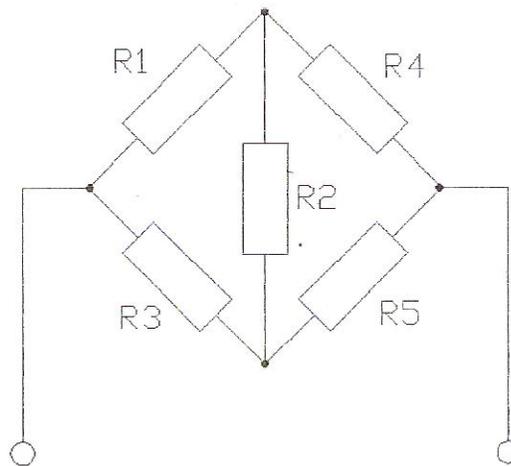
$$Re = \frac{25,3 \cdot 122}{205,5} = 15,02\Omega$$

$$58,2 \cdot 122$$

$$Rf = \frac{58,2 \cdot 122}{205,5} = 34,55\Omega$$

$$R = 42,61 + \frac{(7,09 + 58,2) \cdot (15,6 \cdot 122)}{58,2 + 122 + 7,09 + 15,6} = \frac{65,29 \cdot 137,6}{202,89} = 86,8$$

Overenie vypočítaných hodnôt meraním

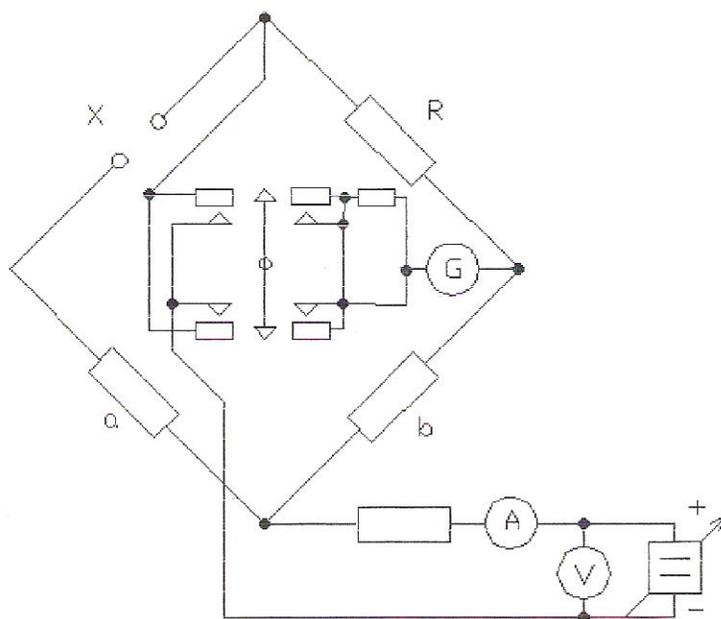
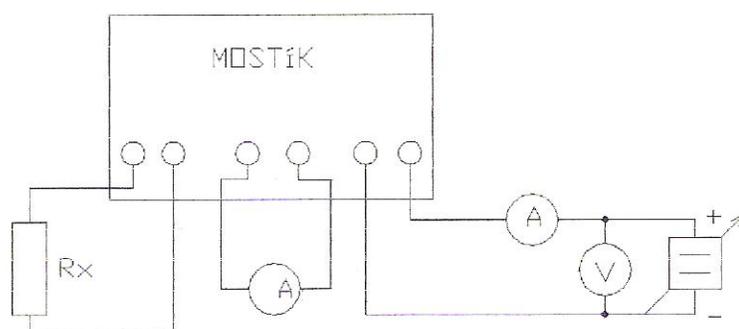

R	Rozn [Ω]	Rzmer [Ω]	Ivyp [mA]	Izmer [mA]	Uvyp [V]	Uzmer [V]
R1	68	69,1	71,1	72	4,921	4,97
R2	22	25,3	0,85	0,445	0,0215	0,0183
R3	150	151,9	32,5	33	4,934	4,99
R4	56	58,2	70,2	71,2	4,088	4,03
R5	120	122	33,3	33,7	4,066	4,01

Meranie odporov na laboratórnem Wheatstoneovom mostiku

Úloha cvičenia:

1. Zoznámte sa s vyhotovením a obsluhou laboratórneho w.m.
2. Zmerajte 6 odporov na laboratórnem w.m.
3. Meraním zistíte optimálne napájacie napätie mostika.
4. Spracujte vyhodnotenie merania

Postup pri meraní:

Predložených 6 odporov sme si predmerali na digitálnom multimetri, aby sme orientačne vedeli nastaviť hodnotu odporu R na laboratórnom wheatstoneovom mostíku.

Zmerané hodnoty sme si zapísali do tabuľky.

Potom sme pripojili na meracie svorky prvý odpor a nastavili sme hodnotu R na mostíku takú akú nám zmeral multimeter.

Pomer a/b (1,10,100,1000) sme nastavili podľa veľkosti odporu tak aby $R_{zm} = R \cdot (a/b)$.

Potom sme už iba malou zmenou R nastavili $I_g \rightarrow 0$.

Vtedy $R \cdot (a/b) = R_{zw}$.

Namerané hodnoty sme zapísali do tabuľky a postup sme opakovali pri meraní ďalších odporov.

Potom sme ešte merali závislosť veľkosti odporu ktorú zmeráme mostíkom od napájacieho napätia s krokom 2V do $U_{max} = 20V$.

Namerané hodnoty sme zapísali do tabuľky.

n	R_o [Ω]	R_{zm} [Ω]	R_{zw} [Ω]	I_{vs} [mA]	I_g [μA]	U_{vs} [V]	Odchylka [%]
1	200	197	196,9	90,8	0	10,09	-1,55
2	180	185	186	96,3	0	10,09	3,3
3	150	148	150	116,7	0	10,09	0
4	500	497	500	38,3	0	10,09	0
5	150	152	152,4	115,2	0	10,09	1,6
6	510 k	503k	-	-	-	-	-

n	U [V]	I [mA]	I_g [μA]	R_{zm} [Ω]
1	2	17,9	0	196,9
2	4	36	0	196,9
3	6	54,4	0	196,9
4	8	72,5	0	196,9
5	10	90,2	0	196,9
6	12	103,2	0	196,9
7	14	126,3	0	196,9
8	16	144,3	0	196,9
9	18	162,2	0	196,9
10	20	179,4	0,1	196,9

Vyhodnotenie merania:

Meranie z môjho pohľadu, keďže sme použili iba dva pomocné meracie prístroje – ampérmete, ktorým sme merali napájací prúd a voltmeter, ktorým sme merali napájacie napätie., bolo prehľadné a aj pomerne jednoduché. Najprv bolo potrebné si odporníky predmerať, aby sme rádo vo vedeli nastaviť veľkosť R.

Presné bolo iba pri meraní odporov rádovo stoviek ohmov. $510\text{k}\Omega$ odpor sa nám ani nepodarilo zmerať. Najpresnejšie sme odmerali rezistor R1. Nameraná odchyľka medzi digitálnym multimetrom a mostíkom bola iba $0,1\Omega$.

Náročné bolo v tom, že použité laboratórne wheatstoneove mostíky mali značne skorodované kontakty ktorých prechodový odpor ovplyvňoval meranie. Túto „závadu“ sme rýchlo odstránili a meranie už potom prebiehalo rýchlo a hladko – jeden obsluhoval mostík a druhý zapisoval namerané hodnoty.

Vzhľadom na malé napájacie napätie – $U_{\text{max}} = 20\text{V}$ - počas merania nebolo potrebné použiť žiadne mimoriadne bezpečnostné predpisy.